

*** VESTNIK ***

PROSVETNE ZVEZE V LJUBLJANI

Izhaja mesečno. — Celoletna naročnina s prilogo »Prosvetni oder« znaša 8 lir. — Naroča se: Prosvetna zveza v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7.

STEV. 1.

JANUAR 1942-XX.

LETO XXI.

Temelji pravičnega miru in reda

(Iz božičnega govora sv. očeta.)

Povzemamo in poleg tega vključujemo tisto, kar smo ob drugih prilikah že razložili in podčrtavamo tudi sedaj nekatera bistvena načela o mednarodnem redu, ki naj vsem narodom zavaruje pravičen in trajen mir, ta mir pa naj bo koristen za blagostanje in napredek.

1. V novi ureditvi sveta, ki bo temeljila na moralnih načelih, ne bo mesta za kršenje svobode, nedotakljivosti in varnosti drugih držav, naj bo njihova ozemeljska obsežnost ali njihova sposobnost za obrambo kakršna koli.

Če je neizogibno, da naj velike države zaradi svojih večjih zmožnosti in zaradi svoje sile nakazujejo pot za ustanovitev gospodarskih skupin med seboj in to manjšim narodom, slabotnim, je vsekakor neizpodbitna kakor za vse — v okviru splošne koristi — pravice teh malih, da se spoštuje njihova svoboda na političnem polju, pravica do uspešnega zavarovanja tiste nevtralnosti med državami, ki jim gre po najbolj naravnih in mednarodnih pravicah, to je, da se zavaruje njihov gospodarski razvoj, da bodo v pravični meri na svoj način lahko primerno sodelovali pri splošnem blagru, pri stvarni in duhovni sreči lastnega naroda.

2. V novi ureditvi, ki bo temeljila na moralnih načelih, ne bo mesta za odkrito ali zahrbtno zatiranje kulturne in jezikovne dediščine narodnih manjšin; ne bo mesta za oviranje in dušenje njihovega gospodarskega razvoja, za omejevanje ali odpravo njihove naravne plodnosti.

Kolikor bolj vestno pristojna državna oblast spoštuje pravice manjšin, toliko bolj varno in uspešno more zahtevati od njenih članov lojalno izvajanje državljanskih dolžnosti, ki so skupne drugim državljanom.

3. V novi ureditvi sveta, ki bo temeljila na moralnih načelih, ne bo mesta za omejene sebične račune, da bi se kdo polastil gospodarskih virov in blaga, potrebnega vsem, tako da bi države, ki bi jim bila narava manj naklonjena, ostale brez vsega tega.

V tem pogledu je tolažba to, da se vidi, kako se uveljavlja potreba udeležbe pri vseh dobrinah sveta tudi pri tistih narodih, ki so pri izvajanju tega načela pripadali vrsti tistih, ki »dajejo«, in ne tistih, ki »sprejemajo«. V skladu s pravilnostjo pa je, da do te rešitve, ki je odločilna za gospodarstvo sveta, prihaja svet metodično in po stopnjah in to s potrebnimi varščinami, pri tem pa se upoštevajo pomanjkljivosti in nauki iz

preteklosti. Če v bodočem miru to vprašanje ne bo pogumno načeto, tedaj se bo med narodi v njihovih medsebojnih zvezah vsadila korenika bridkih nasprotij in obupnega ljubosumnja, ki bi nazadnje vodilo do novih sporov. Potrebno pa je poudariti, da je ureditev tega vprašanja v tesni zvezi z drugim temeljnim načelom novega reda, o katerem govorimo v naslednji točki.

4. V novi ureditvi sveta, ki bo temeljila na moralnih načelih, ne bo več mesta, ko bodo zadušena najnevarnejša ognjišča, za oborožene spopade, za totalno vojno, za nebrzdano tekmo v oboroževanju.

Ne sme se dopustiti, da bi nesreča svetovne vojne s svojim gospodarskim in socialnim razdejanjem in s svojimi zmotami in zmedami moralnega značaja še tretjič onesrečila človeštvo. Da bi bilo človeštvo še dolgo obvarovano pred tem bičem, je potrebno, da se z vestnostjo in poštenostjo začne in nadaljuje postopno in primerno omejevanje oboroževanja. Prevelika razlika med pretiranim oboroževanjem mogočnih držav in pomanjkljivim oboroževanjem slabotnih držav ustvarja nevarnost za ohranitev miru med narodi in narekuje, da stopimo na bolj obsežno in urejeno mejo pri proizvajanju in posesti napadalnega orožja.

V skladu z mirom, kakor se naj razorožitev izvaja, se naj določijo primerna sredstva, častna za vse in uspešna, da bi se načelu »pogodbe morale biti spoštovane« (kajti pogodbe je treba upoštevati) vrnila življenjska in moralna funkcija, ki mu pripada pri pravnih zvezah med državami. To načelo, ki je v preteklosti preživljalo vznemirljive krize in brezprimerne kršitve, je našlo proti sebi skoraj neozdravljivo nezaupanje med raznimi narodi in raznimi voditelji.

Da bi se medsebojno zaupanje obnovilo, je treba uvesti ustanove, ki si bodo pridobile splošno spoštovanje, te pa naj se posvetijo plemeniti na-

logi, bodisi pri zavarovanju iskrenega izvajanja pogodb, bodisi sprožiti po načelih prava in pravice primerne popravke in revizije.

Nič si ne prikrivamo gore težav, ki jih bo treba premagati in prav tako skoraj z nadčloveško silo dobre volje, ki se zahteva na vseh straneh, da bi prišli do srečne ureditve tega vprašanja pri dvojni nalogi, ki je tukaj navedena.

Toda to skupno delo je tako bistveno za trajen mir, da ne sme nič zadrževati odgovornih državnikov pri izvajanju in sodelovanju s silami dobre volje, ki gledajoč v lepšo bodočnost premaguje boleče spomine nesrečnih poskusov v preteklosti, pri tem pa se ne plaši pred zavestjo, da se za tako delo zahteva velik napor.

5. V novi ureditvi sveta, ki bo temeljila na moralnih načelih, ne bo mesta za preganjanje vere in Cerkve.

Iz žive vere v osebnega Boga žari trdna in odporna moralna sila, ki obvešča ves potek življenja; kajti vera ni samo čednost, ampak božja vrata, skozi katera vstopa v tempelj duše in se oblikuje tisti močan in vztrajen značaj, ki ne omahuje pri temeljih razuma in pravice.

To velja vedno; še bolj bleščeče pa je to, kadar se od državnika, kakor tudi od zadnjega državljanja zahteva najvišji pogum in moralna odločnost, da se obnovi nova Evropa in nov svet na razvalinah, ki jih je svetovni spopad s svojo silovitostjo, s svojim sovraštvom in zasekami orožja nagrmadil.

Kar pa se tiče socialnega vprašanja posebej, ki se bo ob koncu vojne postavilo z vso ostrino, so naši predhodniki tudi že sami nakazali pravila za njegovo ureditev. Ta pravila pa se bodo mogla izvesti v celoti in bodo mogla roditi poln sad le tedaj, če se državniki in narodi, delodajalci in delavci prepoje z vero v osebnega Boga, zakonodajalca in sodnika, temu spoznanju pa morajo odgovarjati njihova dejanja.

Sveta si zemlja...

(Dr. T. D.)

(Predavanje s slikami.)

»Hodil po zemlji sem naši«... poje pesnik. Ta naša zemlja, ki je nosila našo zibelko, vodila naš prvi korak in nudila prvo pašo našim očem, je polna lepote, tako velikih lepot, da se jih srce ne nasiti do konca življenja in bi še v smrti rado počivalo v njej. Človek gre v svet, kamor ga nese potreba službe, hrepenenje znanja, sla po novih odkritjih, toda domača zemlja je človeku vendarle največja tovarišica življenja, mu je gnezdo, kamor sili vedno golob izpod tujega neba nazaj, in bi utrujen rad položil strto perot na domače drevo in človek svojo trudno glavo v tisto prst, ki je nosila prve njegove motajoče se stopinje in nudila opoj njegovi mladostni pomladi, kjer je ugledal nebo in začenjal živeti. Šele na tujem spozna človek ceno svoje domovine, ki mu je zdravje, duša in uteha v bolesi, kakor poljskemu pesniku Mickiewiczu, ki je pel:

O domovina moja, ti si kakor zdravje,
koliko si vredna, tisti le spoznal je,
ki te je izgubil...

In koliko ljudi je danes izgubilo svojo domovino, tudi slovenskih, in vsem tem se prikazujejo v sanjah naše ravnine z drevoredi topolov, z dolgimi kolniki, ki se vlečejo ob rekah v neizmernost, daleč v nezorje, ki mu ni meja in ki mu ne veš, kdaj se bo pot zaobrnila nazaj k izviru. Šrtki gnezdiijo v topolih, trepetajo vetrovi skrivnostno pesem o soncu in o visokem nebu in o prostranosti ravnin, o bogastvu polj, ki jih obdajajo, in hišic, ki dajejo barvo pokrajini.

In prikazujejo se jim gorice z zidanicami in vinogradi, posajeni z vinsko trto, kjer zori grozd pri grozdu in vabi, »če se ti pit ne gabi, stopi v gorco k nam« in »napij na zdravje vseh Slovencev, posebno pa Dolenjcev, naših prijateljev«, kakor poje pesem. Hram pri hramu in na vrhu cer-

kvica, ki daje blagoslov pokrajini in jo čuva pred oskrumbo. Spodaj pa se rdečijo slovenski kozolci, prava slovenska posebnost, stvaritev našega arhitektskega duha, naša svojskost, ki so jo prav ocenili že naši slikarji z Groharjem, nesoč slavo slovenskega kozolca v svet še prej, kakor so ga odkrili zemljepisci in arhitekti.

S polj in ravnin išče oko za domovino hribe in gore preko zelenih gozdov in lesov, bukovih pragozdov in smrečjih plazov, vse višje v kamnite sklade vrhov, kjer se potika trop brez zvoncev, pa zvončkljajo zato planinske zvončnice tako lepo, kot da pritkavajo in vabijo k sebi ljudi iz nižin: »Saj planin si sin!« Toda sin vzdihla strme v mogočne sklade granitnih sten in srce se mu dviga s pesmijo: »Le imajte krasne svoje vi ravnine in vrté, dajte mi planine moje, dajte moje mi goré!« — Ravnine in gorice in planine kipe in žehte v soncu na zemlji, potegnjeni čez ploškev, ki nam je od Boga odmerjena za domovino in na njih lepi naše srce, polno lepot tega nebeškega videza slovenske pokrajine.

Toda naš pogled gre še globlje, še preko kraških skal v globino zemlje, v osrčje, kjer snuje naravna moč čarobne kamnite zastore, kraljevske prestole, pravljíčne pokrajine in svečnike z lesketajočimi se kristali, pa zopet v jame, polne bogastva rud in premoga.

Z očesom človek tako pregleda kot orel zunanjo podobo slovenske zemlje in se zamisli v njeno notranjo lepoto in bogastvo, nato prisluhne pesmi naših potokov, ki v slapovih pritekajo iz gora in se lijejo v dolgih pramenih, v katerih se spreminja sonce v mavrico in vodni curek v peno, in ob katerem je trudno srce zapelo najlepšo pesem v slovenskem jeziku in prejelo ob njem svoj krst.

In slap se ustavi na vznožju kot

potok, poln pikčastih postrvi, klinov v tolmunih in kapelnov, ki so prva slovenska radost otrok, katerim voda goni mlinčke in vetrnice, žene stope in dviga na lopaticah vodo, da jo lije v strugah na pesek. Ob takih potokih stoje enajste šole naši mladini!

Pa tudi odraslim nudijo razvedrila od dnevnega napora, ko vtikajo trnke kot svojo misel v hladno vodo, ki jih hladi in vedri in živcem utrjuje tkivo, poleg tega, da poklanja družinam v petek meso.

Toda ko se potok razraste v reko, si gradi težke mostove nad seboj, da ni treba več starih brodnikov, ki so ob nalivih in povodnjih brez moči strmeli v bes valov; s seboj pa plove tudi splave, ki teko po pesmi splavarjev »kot po žnurf«, ko se upre v vesla Jur in jih rine proti jugu. Studenci, potoki, reke in toki drve z gora in teko po dolinah ter se leno lijejo po nižinah, čiste in prozorne kot naš zrak in zelene kot naša polja in gozdovi, ki svežijo naše telo v letni sopari, kot bi si marsikdo želel tam, kjer je voda mastna in blatna in niso valovi več srebrnopeni, skakajoči in peneči se v soncu, kakor so naše vodé.

Ko stopa človek po naši lepi domovini, je ena najlepših lepôt, ki jih srečuje oko po potih in gozdovih, po križiščih in planinah — naša znamenja, ki so jih postavljali naši ljudje kot kažipote na razpotja, kot hvaležna znamenja za rešitev kugi in vojski, kot spomin na nesrečo, kot oznako bližnje romarske cerkve, kjer se trudni romar zadnjikrat ustavi, zajame čiste vode studenčnice za novo moč in stopi naprej v cerkev na gori. Znamenja, ob katerih se ustavlja Rešnja procesija, kjer molijo glasno ljudje s svojimi duhovniki za blagoslov polja in zemlje sadove, za varstvo dežele pred gromom in treskom, za obrambo pred kugo, lakoto in vojsko. Reši nas, o Gospod! — to molitev dihajo ta številna pisana znamenja, v katerih stoluje Mati božja, Kraljica Slovencev, in svetniki priprošnjiki in zavetniki, na križu pa trpi za vse nas Kristus Bog, ki mu tudi naša muka ni neznana. In ti križi so vekoviti

znanilci naše vere in naše trdnosti v upanju in ljubezni.

Prav tako so spomeniki naše vere tudi naše cerkvice po ravninah, hribočkah in gorah, ki jih je zidala slovenska požrtvovalnost in vera v času najhujših narodnih in človeških stisk kot v zaobljubo in duhovno potrebo in danes kot na dlani objemajo vso slovensko zemljo, ki prosijo za narod in za zveličanje duš. Božja pota so ta pota k cerkvicam, vrh gore, cerkvicam belim, kamor hiti duša vesela, da se dvigne od zemlje k Bogu, začetku in koncu našega življenja, začetku in koncu našega narodnega bivanja. In vse te cerkve imajo svoje središče v naši stolnici, ki vsa v cvetju pomladi gleda s te podobe procvitajoče se versko prebujenje našega naroda, stolnica, kjer se časti sveti Miklavž, patron brodarjev in vseh, ki jih nevihta zadene na odprtem morju, na razburkanih valovih življenja, tako posameznika in vse skupaj iste krvi in duha, in ga v narodni celoti prosimo, zavetnika naše prve in glavne cerkve, naj »otme naš čolnič«, kajti »noči se in mrak že pada«. Brez teh cerkvic in znamenj na polju bi videz naše pokrajine izgubil svoje glavne značilnosti in ne prišla bi do izraza naša duhovna usmerjenost in duhovni temelj, iz katerega rastemo v višino do meja onostranosti, kjer je vsaki žrtvi in vsakemu trpljenju, vsaki krivici pa tudi vsakemu grehu sojeno po vrednosti in milosti.

Ob vznožju teh cerkvic, na pobočju naših hribov in na ravnine in doline naših rek pa smo postavili hiše in hišice, naselja in vasi, trge in mesta in gradove, ki so posejani po vsej naši zemlji kot bivališča ljudi in gnezda pokojnih in bodočih rodov. Bajte in kajžice in zidanice, ki se prihuljeno stiskajo po pobočjih vinorodnih goric in v zelenju gozdnih jas ali ob bregovih strmih potokov, so često strani naše največje notranje sreče, kajti skromnost posesti ni vedno znak za duhovno ubožstvo.

Sicer zginevajo bajte, kajti kajžarji gredo v obrti in tovarne in iz majh-

nih hišic rasto mogočne kmečke hiše, grunti, ki so temelj našemu narodu in iz katerih so izšli vsi slovenski meščani, kajti v nekaj kolenih nazaj so še vsi kmečke korenine.

Kar je velikih mož, zibala jih je slovenska mati, iz kmečkih so izšli domov — je pel Gregorčič. To tipično gospodarsko poslopje je last Ribičevine, iz katere je izšel največji med našimi velikimi in posvetil s tem ta kmečki dom za simbol slovenskega kmečkega poslopja. Ponosni smo lahko Slovenci na našo kmečko kulturo, na snažnost naše vasi in udobnost, to so nam potrdili tujci, ki so hodili k nam uživat svoj dopust in so se počutili med našim zelenjem prijetneje kakor po modernih letoviščih. Naša kmečka kultura, ki živi v teh domovih, je polna starega izročila, duhovnega bogastva naših navad in običajev, rekov in pravljič, vsega tega, česar danes tako pogrešamo in k čemur težimo, da restauriramo vsaj kot muzejsko blago nekdanjo živo duhovno okolje naše vasi.

Kajti vaški svet je pribežal v mesta, ki ima drugačen tempo in drugo rast, in ki je pomeščanil našo družbo, kar je bilo nujno potrebno, dočim jo je sedanji pas tudi že sproletaril v tovarnah, kar je druga posledica bega iz dežele v mesta.

Kajže in grunti, mestne hiše in tovarne in pa še gradovi, ki so deloma še zadnji ostanki fevdalne tuje gospode, pa prehajajo v slovenske roke po nujnosti zgodovinskega razvoja, napolnjujejo oblike naše zemlje in predstavljajo bivališče našega človeka, ki ga je Bog postavil na ta košček sveta in mu dal poleg lepote svoj lastni slovenski jezik, da izraža svoje začudenje nad pogledom na to domovino, ki je našemu srcu »podoba raja«.

»Mladost, po tvoji rožni zarji, srce bridko vzdihuje: Bog te varji!« bi lahko vzkliknili s Prešernom, ko gledamo to srčkano podobo iz mladosti, ko fantič še »jagnjeta pase« in ta pastirček v naših gorah, planinah in pašnikih. In ta zvonček nam zvoni v ušesih, kakor nam pozvanja naša mla-

dost: »O mladostna leta, hitro ste minula!«

In fantič je zrasel v fanta in dekle v »zauber punče«, obraz pravega slovenskega dekleta v obleki naših babic in prababic, ki spoštuje tradicijo vsega našega rodu in jo bo ljubezen do nje podala novemu rodu, vezoča tako preteklost s sedanostjo in bodočnostjo. Taka so naša dekleta — na polju cvetovi, v hiši petje in na cesti smeh, v cerkvi pa molitev iz čistega srca. Živa pesem, poroštvo bodočnosti, prvi razcvet naših bodočih slovenskih mater. Zlata avba krasi zlato srce — žlahtne poteze, žlahtno dušo, vse — en sam slovenski nagelj, ki ne raste, da ga trga tuja roka, temveč dehti samo na domačem oknu. Taka so naša dekleta in mi vemo, da »dokler slovenski rod biva na zemlji tod, bode slovelo slovensko dekle!«

In prav tak je slovenski fant, mlad, poln moči, z jasnim pogledom v svet, s krivci za klobukom in nagelnjom slovenskega dekleta v gumbnici. Delaven na polju in v tovarni, pa krepke postave, za uk prebrisane glave, ki presoja sedanost iz gledišča bodočnosti, ki stoji na straži, čeprav na mrtvi straži, kot borec, ki ve, da je od njega odvisno marsikaj.

To je naš bodoči ratar, naš rod, ki zori in njegov čas šele pride. In ta dekleta — to so naše matere, bodoče matere, členki žive verige iz naših praočtov v vnuke in pravnuke, ohranjevateljice rodu in domače tradicije, žive vere in še bolj živega upanja, poroštvo naroda, ki ne bo izumrl, dokler mu bo Bog dajal takih mater, kot jih imamo: sama ljubezen in žrtev, delo in molitev.

Vidimo, kako prihaja starka, ki so jo leta in trud in otroci ukrivili, pa stopa po blagoslovljenem polju mimo svetega znamenja in vzdihuje tako, kakor je zapisal Finžgar: »O Bog, preloži te čase!« Zdaj stopa domov, da potolaži vnuke, da jim prinese poslastice, skromne kakor so skromne naše babice, ter jim navrže pravljič, pravih slovenskih pravljič, ki ožive v mladih srcih davne, davne čase, tiste čase, ko se je cedilo po naših kra-

jih še mleko in med, pa je potem prišel Turek in je prišlo gorje in groza nad nas! »O Bog, preloži te čase!«

Tako vzdihuje babica, a oče, prava korenina, si prižge pipo tobaka in misli: Ali je vse v redu? Ali prav gospodarji njegov naslednik, kri njegove krvi, ali se obrača prav njegov vnuk, ki bo nekoč na tej zemlji oral, sejal in tudi žet in bo prav v tej hiši ohranjal njegov rod. Oči govore, da vidi lepe dni pred seboj, da je dobro opravil delo in da bo lahko dal slovo zemlji in življenju in se preselil na večno preužitkarstvo — k cerkvi, kjer bo dal dedom in pradedom račun od svojega hiševanja. Tako živimo mi na tej zemlji, ki jo gledamo s svojimi očmi, v večni družbi naših ljudi, naše mladosti, našega mladeništva, sami očetje in matere v soseski otrok in babic in dedov; rodu, ki začenja živeti, ki stoji pred svojim burnim nastopom in ki stoji na višku moči, da se nagne k zatonu in omahne v grob, da namesto bodočnosti vsi v tesni povezanosti z našimi umrlimi predniki, ki so bili istega jezika in duha, ki predstavljajo naš izvor in naš temelj, pa tudi našo zavezanost in dolžnost vzpostavljamo njihovemu delu. Z grobov stopamo v življenje, ki nam, predragi, ni in ne bo še kmalu praznik, temveč delaven, hudo delaven dan.

Zvončki in marjetice so že preplavile travnike in loke, drevesa so že napela brstiče, topli veter že vleče čez polja in gozdove in zemlja se taja in prebuja iz zimskega sna, vsa spočita in voljna zopet roditi človeku, ki bi razparal prsi in vsejal seme za nov plod. In vpregel je kmet najmočnejše konje v plug, prijel za lemež in z nožem reže spočito zemljo kot mati kruh, ter odpira brazde, v katere seja lece seme, bodoči kruh družini in živini. V dolinah in planotah so že prerahljali novim klicam prsti, v lazu pa še branajo in ravnaajo lehe, da se seme zakrije. Prst pokrije kal, blagoslovljeno z znojem oračevim in sejalčevim, in spremljano s pobožnim koprnenjem žena in mater, naj bi zrno pognalo in dalo, kot molimo v molitvi »naš vsakdanji kruh«. In oče v

družini vzame tedaj nožič in cepi mlada drevesa, za nov sad žlahtne vrste, da bo pridelek boljši in vrednejši in vrt lepši in žlahtnejši. Sadovnjaki niso samo kras naših vrtov in hiš, so tudi vir dohodkov družine, pa še pol zdravja otrok. Plodna jesen, če bo delavna pomlad. In drevesa so vzcvetela, čebele brenče okrog sadovnjakov, med diši iz cvetov in češnja obeta rdeči sad, še prej kot bo minula pomlad. Tedaj zapoje tudi divji petelin in vabi lovca s puško v hrib na prežo in počaka na ta najlepši pomladni lov na petelina. Malo pozneje zapoje ruševce v planinah ter nas vabi že v poletje. Breza, breza, tankolasa, kdo lase ti razčesava? je izpraševal pesnik brezo belopolto, ki krasí našo lepo pokrajino in govori z vetrovi o skrivnostih slovenskega poletja, ko se sonce upre v naše hribe in doline in visoko v višave in vabi popotnika v naravo, da se sprostí. Koliko tihih spevov je v teh tenkih vejah, koliko vzdihov iz daljav, ki se vračajo kot čebele v te kraje vasovat v naše poletje. Tedaj že tudi domače čebele roje in starec čebelar s ponosom postavlja nov roj za novo kraljico k svojim, do sedaj plodonosnim mušicam, tistim mušicam, o katerih pregovor pravi: »Kranjske muhe so pa hude!« Človek gleda tak roječ panj in je vesel življenja v njem, bučnega prebujenja, dela in sloge, ko so vse čebele zbrane okoli ene same kraljice, ki je utelešenje vsega panja in vsega roja. Tako premišljuje naš gospodar poletno nedeljo popoldne, sedeč pod drevesom med svojimi sadovnjaki, ko je dopoldan šel k fari k maši, se vrnil domov po kratkem pomenku s sosedi v vaški krčmi, da izve, kako gospodarji srenja in kako se svet vrti; sedaj pa vzame svoj list, ki ga uči domoljubja ali kmetovanja. Sonce mu sije v hrbet, pred njim rojijo čebele in nasipajo med, on premišljuje, kako bi uveljavil svojo moč v javnem življenju, o katerem pravi Detela, da ima v enem kotu razvelo, v drugem pa risanico, kot človek, ki veruje trdno v Boga, njegovo pravico in v domovino.

Pride tudi čas košnje, ko naši senoski pokose travo v redi in jim potem grabljice razmečejo in preobračajo na grabljah in vilah, da diše vsa slovenska polja na pomladnem senu posušehih se rožah, pa tudi po štrkljih, ki jih nosijo otroci mamljivo koscem in grabcem, kakršne znajo napraviti le mati. O marsikomu bo v letošnjem poletju ta vonj po okusnih južinah vedni spremljevalec po poljih in po travnikih ter bo še v snu zahrepenel po tej slovenski lepoti košnje in vsega, kot bi bil z njo v zvezi. Kopice pa bodo ležale po naših senožetih in čakale rok, ki so jih nekoč s tako ljubeznijo raznašale in razgrebale. Treba je hiteti, da jim hude ure te sočne živinske hrane za zimske dni in noči ne zmočijo.

Najlepša roža naših polj je zlata pšenica, ki naj napolnjuje slavospev delu našega kmeta in boljšim časom naših ljudi. Ko gledamo taka polja, verujemo, da je šel Kristus skozi ta čudovita žita in jih blagoslovil s svojo roko in blagoslovil tudi vsa polja sadov in mi ga prosimo z raznimi procesijami, naj čuva ta sad zemlje pred nevihtami in neizgodami. Dokler se bodo taka lepa polja raztezala po dolini, tako dolgo se naše oko ne bo nagledalo teh neizmernih lepot, ki bodo zanj toliko večje, čim manj bo grahorja in drugega plevela, ki je ponekod porastel že ves naš pridelek. Treba bo mnogo dela in mnogo rok, da očistimo — kot pravi Koseski — naša polja teh peg.

(Dalje prihodnjič.)

Društvena kronika

Revizija društev. Da bi zveza dobila čim tesnejši stik in se prepričala o možnosti delovanja pri posameznih društvih, je pooblastila g. Malovrha, da vrši v njenem imenu revizijo prosvetnih društev. Opozarjamo društvene odbore, da gredo g. pregledniku v vseh pogledih na roko in mu postrežejo s potrebno statistiko.

Krstna predstava na Ljudskem odru je bila 2. decembra, ko so igrali v frančiškanski dvorani »V e r o i n n e v e r o«, dramo, katero je spisal Anton Leskovec. Igra je bila podana z realističnega vidika in je bila podčrtana zlasti njena religiozna stran. Igralci so pokazali veliko spretnost. Tudi scena je ugajala. Ljudski oder je gotovo s tem začetkom popolnoma dosegel svoj namen. Prosvetna zveza je pred leti razpisala tečaj za dobre igre. Na tem natečaju je bila nagrajena igra »Vera in nevera«, ki jo je pozneje Zveza odkupila in založila. Gotovo bo igra šla preko naših podeželskih odrov.

Stolna prosveta v Ljubljani je uprizorila 21. decembra 1941 Haibelovo dramo v treh dejanjih »Reka«, ki je tudi zadovoljila obiskovalce.

»Pevčka s planin« je naslov mladinski opereti, ki je že trikrat napolnila frančiškansko dvorano v Ljubljani. Opereta, ki je sicer namenjena mladini, prevzame tudi starejše gledalce. Pesem mladih nedolžnih pevčkov v veliki meri potrjuje resnico, da kdor spoštuje in ljubi starše, se mu bo dobro godilo na zemlji. Ljubezniva zgodba dveh dečkov, ki s petjem zajčkom in s prodajo sveč preživljata sebe in svojo mater. Sodelovalo je okrog 60 oseb. Pevskih točk obsega 17. Odlikuje jih izredna melodioznost.

Rokodelski oder v Ljubljani je v adventnih nedeljah pripravljal svoje članstvo in svoje prijatelje na božične praznike s tem, da je podal Meškov božični misterij »Henrik gobavi vitez«. Snov te lepe božične igre je zgodovinska in je zajeta izza časov križarskih vojn.

Žužemberk. Dramatski odsek v Žužemberku je igral na praznik sv. Štefana v dvorani prosvetnega društva igro »Cvrček za pečjo«. Ljudstvo je dvorano napolnilo, saj je igra polna poštenih zabave.

Žalna. Tukajšnje prosvetno društvo

je na božični dan in naslednje nedeljo iznenadilo svoje župljane s krasno božično igro »Henrik, gobavi vitež«. Igra je dosegla popoln namen. V veliko zadovoljstvo občinstva z željo, da bi nam prosvetno društvo kaj kmalu zopet nudilo kaj podobnega.

Prosvetno društvo v Šiški je 14. pr. meseca uprizorilo narodno igro »Deseti brat«.

Sv. Gregor. Zopet so se odprla vrata našega prosvetnega doma, in sicer na

praznik sv. Štefana. Člani društva so nam pripravili veliko presenečenje s tem, da so na našem odru uprizorili Vombergarjevo dramo »Vrnitev«.

»**Postržek**« na Rokodelskem odru. Rokodelsko društvo je prvo nedeljo v decembru uprizorilo Nikodemijevo komedijo »Postržek«, to je sirota, ki si v svoji nepokvarjenosti z zdravo naivnostjo služi kruh po rimskih ulicah. Tudi s to predstavo je bilo ljudstvo zadovoljno.

Knjižnica

»**Leto Gospodovo**« pisatelja Waggerla je izdala Ljudska knjigarna v Ljubljani za božič. Knjiga obsega cerkveno leto, kakor ga doživlja vernik v življenju. Zato bo knjiga »Leto Gospodovo« dobro čtivo tudi za društvenike in naj krasi naše knjižnice.

V »Slovenčevic« knjižnici pa je izšla lepa povest »**Pokojni župnik Kampens**«. Ta povest bo prinesla mnogo veselja, lepote in srčnega ugodja vsem tistim, ki živijo v občestvu s Cerkvijo.

Izšla je pesniška zbirka Jožeta Dularja »**Zveste menjave**«. Mladi pesnik je povezal svoje pesniške prvence iz

raznih letnih dob in razpoloženj ter časovnega ozračja.

»**Luč v zapečku**« obsega lepo idilo dveh starčkov, polna poezija enega leta.

Pravljice in pripovedke Lee Faturjeve so izšle pred dnevi. Knjiga je polna pravljичnega blaga, kakor je živelo v pripovedovanju mater in babic z vsemi bajnimi bitji.

Vse te nove knjige, ki jih je poslal na knjižni trg letošnji božič, so priporočljive za ljubitelje lepe in dobre knjige in spadajo v sleherno prosvetno knjižnico.

Vsebina: Temelji pravičnega miru in reda. — Dr. T. D.: Sveta si zemlja...
Društvena kronika. — Knjižnica.

Uprava: Pisarna Prosvetne zveze, Ljubljana, Miklošičeva cesta 7. — Odgovorni urednik in izdajatelj Vinko Zor, Sv. Petra c. 80. — Za Zadržno tiskarno v Ljubljani: Maks Blejce

PROSVETNI ODER

JANUAR

1942-XX

Načela sodobne scenske gradnje

Arch. Vlado Gajšek

Stilno enotni pojavi v umetnosti — in to v kateri koli njeni panogi — se zaznamujejo s specialnimi imeni, in sicer od skrajnega idealizma do skrajnega naturalizma. Prav ista imena srečujemo v panogi umetnosti z novim imenom — scenska gradnja. Ravno tako srečujemo tu dobe, označene z enakimi imeni in z enakimi idejnimi in formalnimi pojavi.

Scenska gradnja spada v zasnovi izključno v območje arhitekta in ne slikarja, kakor se velikokrat nepravilno razlaga. To vidimo jasno le tedaj, ako pravilno premislimo igro, to je s prostorninskega vidika. Ta prostorninski vidik je osnova celotnega študija scenerije in osnova scenske gradnje. Pojem prostora nujno zahteva od nas, da pričnemo reševati problem pri prostoru kot torišču gledališkega dela.

Gledališče na prostem

V kratkih obrisih obravnavamo odprto gledališče. Ne toliko literarno delo kakor doba sama s svojimi socialnimi nazori je zahtevala primarno igranje v pravem pomenu »občestvene igre«. Tu ni bilo strogo ločenega avditorija in proscenija. Skoraj vsi udeleženci so bili v enaki meri igralci kot gledalci. Jasno je, da v tem okviru niso potrebovali scene v današnjem smislu.

Prvo fazo ločitve avditorija in proscenija srečamo v gledališču, oziroma amfiteatru v Epidauros. To antično gledališče ima že ločen oder (prostor za zbor in igralce), toda še vedno nima pravega proscenija. Avditorij je bil v vsem drugem delu amfiteatra, ki se je organsko razvijal ob gorskem bregu. Proscenij se je razvil šele pri Rimljanih. Toda to je bila toga forma, ne elastična v smislu moderne scenske gradnje. Narodil, željni velikih dejanj, so potrebovali tudi v igri velikih dimenzij in velikih vtisov, katere jim je posredovala odrska stena, kakršno poznamo iz gledališča v Aspendosu, Herkulanumu in Pompejih.

Taka scena jim je odlično služila za predvajanje del klasičnega značaja. Togost gradnje zaradi njene masivnosti in neizpremenljivost danih razmer jim ni dala možnosti večjih bistvenih sprememb;

zato tudi avtorji literarnega dela niso zahtevali bolj razgibanega in izpreminjajočega se pozorišča. Vse, kar bi lahko in kar tudi so naredili, je bila improvizacija v svojem pravem pomenu besede. Maskiranje in kostumiranje se je vršilo neposredno pred publiko, prav tako scenske izpremembe, kakor odstranitev ali postavitve potrebnih scenskih objektov, pregrinjanje ali odgrinjanje teh z zavesami pisanih in polnih barv, dalje so bile gledalcem vidne skupine vstopajočih itd. To je bila doba prave in čiste igre, tiste igre, kateri se danes mnogi zaman približujejo. Kajti ta igra je nastala iz notranjih in zunanjih potreb časa samega.

Prostorninski moment tu ni bil važen, kakor ni bil važen v tej dobi niti v arhitekturi niti v slikarstvu in kiparstvu, ter so bila posamezna dela vrednote same zase zaradi svoje zunanosti ne pa vrednota, ki organsko zraste in prikipi iz svojega celotnega ogrodja, iz notranjosti, iz prostora.

Pri vprašanju odprtih gledališč moramo omeniti tudi igranje na odprtem prostoru, ki pa ni izviralo iz nujne potrebe, igrati v amfiteatru, ampak ker drugega tipa gledališč tedaj sploh ni bilo. Kot reakcija na občestveno igro nastopi v renesansi priljubljen način igranja v dvorcih ter pri fontanah. Ta način igranja, oziroma ta izbira okolja in prostora je bila mogoča le za izbrane sloje ljudstva in je bila tudi drama sama pisana le za posebne prilike in namenjena le nekaterim socialno višje stoječim družinam. Scene teh iger, ki so nam ohranjene na raznih slikah in gobelinah, so nam dokaz živahne prirodnosti, izvedene s skrajno izbrušenim okusom.

Prehod obeh prej navedenih gledališč na prostem (amfiteater in dvor) posreduje gotika s svojo čudovito eleganco fasad gotških cerkva. Tu se je predvsem razvila in dogradila igra misterija, ki je sam po sebi potreboval okolje sakralnega značaja. Scena ni bila potrebna, ker je bila že tako dana. V posameznih primerih so bile izvršene le čisto arhitektonske gradnje, kakor povečanje stopnic, premostitev podestov, postavitve kubusov in podobno.

Poleg omenjenih iger na prostem, ki so

bile obenem tudi logičen izraz miselnosti tedanje dobe in socialnega položaja družbe, pa moramo omeniti igre na prostem izven tega okvira, predvsem priložnostnega značaja, kakor apostrofiranje krajevnega miljeja kake kulturne, politične ali kake druge osebnosti, lokalne vernosti in podobno. V popolnoma drug okvir pa spada igra na prostem zaradi velikega avditorija, vroče klime ter zahteve po določenem okolju, ki ga terja delo samo.

Pri tem vprašanju prvokrat zadenemo tudi na naš čas, saj imamo v današnji dobi nešteto priložnosti, ko moramo izbirati prostor za »igro pod milim nebom«.

Pri vseh teh treh tipih odprtih gledališč z novodobnim načinom igranja moramo upoštevati literarno delo, naravne pokrajinske razmere, okolje, akustiko in podobno ter človeka (igralce in gledalce). S sceno ne smemo nikdar zaslužnjavati literarnega dela. Scena sama se mora strogo graditi po terenskih razmerah, s čim manjšo gradnjo. Kjer pa je kljub vsemu potrebna večja gradnja, mora biti strogo ločena od obstoječe arhitekture. Tu velja isto načelo kakor pri restavriranju stilno pomembnih stavb ali drugih kulturno in stilno pomembnih del. Na novo zgrajeno delo mora biti prežeto z duhom novega časa in novega ustvarjalca ter organsko priključeno na dano osnovo.

Gledališče na prostem se je že v renesansi umikalo v notranjost prostorov, kajti igra sama je to nujno zahtevala. V začetku se je igranje vršilo bolj priložnostno. Niti igralcem niti gledalcem ni bil dan stalen prostor, kjer bi se lahko svobodno izživljali. Za igranje so služile večje dvorane, na pol pokrita grajska dvorišča ali pa bogoslužne zgradbe. V te prostore so po potrebi vnesli primitivne rekvizite, zavese, za katere so se skrivali tisti, na katerih je bila vrsta, da vstopijo, in drugi. Pričenja se ustvarjati gledalcem iluzija, zato nastopi nujno potrebni zastor, katerega do tedaj ni bilo. Baročna doba, ki je sama po sebi vsa iluzionistična, utemelji potrebo zastora zaradi priprave novega prizorišča ter za nemoteno odstranitev igralske skupine, ki je svoje delo, zahtevano po pisatelju drame, končala. V zvezi s pripravo novega prizorišča pa so nastale prve tehnične potrebe, kakor imitiranje zaslonov, zaves, hiš in podobno, na drugi strani pa ugoditev željam gledalcev, ki so se v igro popolnoma vživeli ter zahtevali čim večjo resničnost, ker jim je mogla edino ta posredovati čim popolnejšo sliko herojskih, ljubezenskih, avanturističnih in podobnih dogajanj. Tako nastanejo prva prava gledališča, urejena po načinu gradnje plemiških dvorcev, toda z ločenim avditorijem in prosenijem. Iz tega se je razvil tip gledališč, ki se je še do danes ohranil. Te še danes uporabljane forme sta tipizirala predvsem Gar-

nier, tvorec slavne pariške »Velike opere«, in Semper, tvorec neštetihi velemestnih in provincialnih gledališč. Od tod dalje se do danes gledališča kot arhitektonsko telo niso mnogo izpremenila. Povsem drugo in svojsko pot pa je šla scenerija.

Globinska dimenzija

Skoraj do danes je bila scenerija utesnjena v dvodimenzionalni svet kljub jasnemu nasprotju, katerega daje že oder s svojo globinsko dimenzijo. Zato je razumljivo, da so do sedaj odrsko sceno delali slikarji kot strokovnjaki dvodimenzionalnega sveta. Zato je bil tudi naziv »scenografija« v nasprotju z današnjo »scensko gradnjo« edino pravilen, saj je bila tudi vsa scena le risana, nasprotno današnji, ki je grajena.

Pri sceni se nam samo po sebi vsiljuje vprašanje, ali je današnja scena tista, ki bo, dosledno nadaljevana in izgrajena, tudi končni izraz nemirnega dela današnjih dni, ali pa so korenine njene končne oblike druge. Na to vprašanje v tako grobih obrisih ni mogoče zadovoljivo odgovoriti. V zvezi s tem vprašanjem bi morali reševati vse vplive, ki oblikujejo obraz in duha današnjega človeka, ter pregledati perspektive, v katerih se giblje in se bo v bodoče gibal novi človek. Tu kljub vsemu ni mogoče predpostavljati in postavljati končnih oblik, saj je tudi scenska gradnja živa umetnost kakor vsaka druga ter živi svoje svojsko življenje, katerega ni mogoče izpreminjati in mu ne nasilno usmerjati poti.

Že prej navedena razlika v nazivu »scenografija« in »scenska gradnja« nam dá približen okvir, v katerem se bo gibala in živila v bodočnosti odrska oblika dramskih del prejšnjih in sedanjih pisateljev. Že v tem poimenovanju samem je jasno izražena — in sicer kot najvažnejša — prostorska komponenta. Prostor sam je že danes silno važen in bo v bodočnosti gotovo še bolj pomemben in odločujoč. Temu prostoru, ki je neizčrpen oblikovni element, ki ne potrebuje v svoji osnovi nobenega sekundarnega elementa, je človek v svojih dimenzijah edino merilo in edina zahteva. Prostor, ki je namenjen človeku, v katerem naj se giblje in živi, mu mora biti podrejen, ne pa — v nasprotju s prejšnjimi dobami — nadrejen. Človeku in prostoru kot prvenstveni prvini pri postavljanju scene pa se pridruži za dopolnilo barva in svetloba. To so najvažnejše zahteve, katere moramo upoštevati pri vsaki današnji sceni, in naj bo ta delo prejšnje ali pa današnje dobe. S temi osnovnimi elementi bomo mogli delo, katerega hočemo predstaviti, dati zunanji izraz, ki bo prežet z duhom in idejo, ki je v delu zakrita. Tem duhovnim osnovnim elementom se pridruži material — skelet kot dejanski nosilec neotipljive slike osnovnih scenskih predpriprav, ki so po-

leg vsega tega povezane s tesnim sodelovanjem po zahtevah pisatelja, ki je delu v črkah vtisnil življenje, ter režiserja in inscenatorja, ki se morajo medsebojno podpirati, da delo z njihovim sodelovanjem dobi svojo življenjsko obliko ter dejansko zaživi, seveda v sodelovanju

z igralci, ki se morajo podrediti zahtevam ter dati mrtvim črkam življenjsko moč. S temi predpripravami in tesnim medsebojnim delovanjem ter z jasnim poznanjem dobe, v kateri živimo in za katero delamo, moremo pričeti prve priprave za gradnjo zahtevane scene.

(Dalje.)

Kronika

Igrali smo

Krstna predstava Leskovčeve Vere in nevere je prvi pomembnejši korak, ki ga je napravil pred kratkim oživljeni ljubljanski »Ljudski oder«. Predstavi sta bili dve, in sicer 30. novembra in 7. decembra, obe v Frančiškanski dvorani, ki je posebno letos postala pravo središče neuradne prosvete.

Ko smo lansko leto pisali o oživitvi »Ljudskega odra«, smo že mimogrede nakazali na osnovne smernice in vodilna načela, ki si jih je osvojilo vodstvo nove gledališke družine. Zdaj so ta načela rodila prvi sad. Po krivici uradno zapostavljeni slovenski dramatik Anton Leskovec je doživel dostojno krstno uprizoritev svoje najmočnejše drame. 23. januarja bomo obhajali že deseto obletnico dramatikove smrti in vendar še do danes nismo mogli videti vseh njegovih del na odru. Tako nam pravi umetniki po božji volji ostajajo s sedmimi pečati zaklenjeni in pozabljeni po listih in revijah, domišljavi slavohlepniki pa le prepogosto še celo s števili uprizoritvami svojih »dramatičnih« del lahko dokazujejo in izpričujejo svojo prisiljenost in ustvarjalno nemoč. Kako dolgo bo v naši kulturi še ta izkrivljenost in krivičnost, doklej bo med nami priznana le kramarsko vsiljevano leposlovje, medtem ko gre uradna kritika hladnokrvno mimo resničnih umetnin, ki pa se žal ne morejo ponašati s trgovsko mislečim in reklamno nadarjenim očetom?

Če bo »Ljudski oder« tudi v svojem bodočem delovanju znal segati res po pravih dramskih stvaritvah in če bi dosegel samo to, da bo zapostavljane umetnike in umetnine prikazal v pravi luči, je v tem že zadosten razlog za njegov obstoj in neizpodbitno znamenje, da je na pravi poti.

Zadnje Leskovčevo delo, ki nedvomno najbolj živo priča o resnični oblikovalni moči mladega pisatelja, je obenem čudovito odrsko zamišljena in igralsko zgrajena drama. Pisatelj je tu opustil vse drugotne priveske, ki so se v nekaterih njegovih mlajših delih še razraščali bodisi v preveliko romantičnost, bodisi v nedosežno simboliko, ki sta obe odrski stvari navadno prej v oviro in napotje kot v pogon in prid. Res, da se tudi v Maridi in Dizmu in vseh teh osebah iz

Vere in nevere pretaka še nekaj tiste skrivnostnosti, ki je čar vseh Leskovčevih junakov. In prav poglobljenost posameznih značajev, prav to prefino risanje duševnih občutij, prav ta duhovni realizem dela nam je porok, da bi se Leskovcu prej ali slej odprla vrata v svetišče dramskega ustvarjanja, in sicer na široko, kot se niso še nobenemu med nami. Imamo Cankarja in Finžgarja in druge, imamo tudi Leskovca, a prav zaradi strme krivulje, ki jo zasledujemo pri tem dramatiku, kako se je nevzdržno pela navzgor, se nam žal nenehno vsiljuje misel: Imeli bi Leskovca, da nam ga ni iz srede načrtov in plodnega dela iztrgala prezgodnja smrt ter tako še pred viškom zagnila zastor v dramo njegovega življenja.

Uprizoritev »Vere in nevere« je bila sicer dostojna in primerno na višku, vendar še ni izčrpala vseh možnosti in ni dosegla drami tiste podobe, o kateri bi lahko rekli, da je zanjo idealna. Tako bo ostala Leskovčeva Vera in nevera tudi še naprej hvaležno delo za prizadevne odre in razgledane igrske vodje; prav zaradi svoje stilne ubranosti in umetniške vrednosti pa bo prav gotovo brez sramote za vodstvo — če se ji bo le z dušo in srcem posvetilo — doživela tudi uprizoritev na deskah ljubljanskega Narodnega gledališča.

Pisatelj, ki je vžil svoje pojmovanje vere in nevere — tako tipično za naše ljudi — v dosti tveganju okolje vasi, se je v svoji stilni usmerjenosti izognil vsem morebitnim banalnostim in vsakdanjostim, ob katere bi se vsak drug obdelovalec te snovi brez konca spotikal. Leskovec je dvignil svoje ljudi iz vsakdanjih nižin, postavil jih je na oder sicer žive in resnične, vendar pa jim je znal zabrisati nelepe poteze značaja in jim posvetiti v dno duše, da nam slednji izmed njih ostane za zmeraj pred očmi. Tudi zgodba je vse prej kot realistično obdelana in vendar je tako živa in resnična pred nami, da jih takih in podobnih lahko takoj odkrijemo v svoji vsakdanji okolici.

Prav ta poglobljena realističnost in duhovna pridvigljenost Leskovčevega dela, ki nam s svojo neprisiljeno simboliko odkriva duševne globine naših ljudi, je mogla rešiti obdelavo tveganega vpraša-

nja vere in nevere s tako močjo in jasnostjo. Prav to dejstvo pa na drugi strani stavi na igrskega vodjo in igralce težavne zahteve, da jim bo kos res samo dober režiser in sposoben ter nadarjen igralec. V delu je toliko notranje lepote, toliko samo nakazanih iskric, ki naj se šele na odru razgoré v veliko luč, toliko drobcev, ki naj šele s premišljeno in povezano igro vseh in vsakega sestavijo ulito celoto, toliko posameznih občutij, da jih zmore vse izraziti samo spretna in nadarjena igra izurjenih igralcev pod krepkim vodstvom razgibanega igrskega vodje.

Ljudski oder je imel v glavnem precej srečne roke tako z igrskim vodjo kot s posameznimi igralci. Režiser je znal ujeti tisti pravi odnos, ki naj ga ima do umetniškega dela take cene, ko mu more biti spoštljiv interpret samo s popolnim razumevanjem celotnega teksta. Znal je pričarati posameznim igralcem svoje pojmovanje odrskega dela s tako živimi barvami, da so ga igralci razumeli in mu po svojih sposobnostih in močeh sledili ter pomagali pri izgraditvi skladne celote. Mogoče bi pri igrskem vodstvu take drame v prihodnje želeli še več avtoritativnosti, ki naj bi prežela vse sodelavce in jim v celoti vsakemu odkazala področje in način udeleževanja. Pisatelj je bil prav pri tej drami tako skop z besedami, da čaka igrskega vodjo pretežavna naloga, kako z mimiko, kretnjo, odmore in poudarki prikazati vse tisto, kar je dramatik skril bodisi v kratke besede, bodisi v izklesane misli ter pretehtane stavke.

Igralci so se domala vsi kar dobro znašli v nenavadnem okolju. Posebno Dizma in Marida sta kar zgledno podčrtavala duhovno pridvigljenost in globljo izraznost skoraj simbolične drame. Tako s pridržanim glasom kakor tudi s premišljenimi kretnjami in mimiko sta gledalcem posredovala vso tisto skrivnostnost, ki veje iz Leskovčevega dela. S svojo izrazno močjo se jima je pridružil še župnik, medtem ko so bile druge osebe pojmovane za spoznanje bolj realistično, brez nadiha poglobljenosti in duhovnosti. V tem smislu sta doumela svojo vlogo zlasti igralca Turna in Lavdona, medtem ko je bila Dagarinka mogoče najdlje od pisateljeve zamisli. Prav tu bi v prihodnje želeli več avtoritarnosti igrskega vodje, ki naj bi vse igralce prežl s svojo miselnostjo in jih preprijl s enotnim pojmovanjem prikazanega dela.

Prizorišče se je srečno gibalo med stilno realističnostjo in simbolno podčrtanostjo besedila ter je bilo vsekakor blizu pisateljevi smeri. Zlasti druga uprizoritev drame je bila v scenski izdelavi veliko popolnejša in bolj dognana od prve. Škoda je le, da na absolutno premajhnem odru ni mogoče postaviti tega, kar bi človek rad. Kakor je Frančiškanska dvorana prikupna, je oder popolnoma ne-

mogoč in ga bo treba prej ali slej temeljito prenoviti ali pa bo dvorana izgubila svojo vrednost, ki bi jo z dobrim in zadosti prostornim odrom lahko imela. Tako pa je čisto jasno, da bo moral sleherni oder, ki se zdaj udeležuje v Frančiškanski dvorani — zlasti pa še Ljudski oder — misliti na druge prostore, če bo le količič hotel uresničevati svoje igralske načrte. Kljub tej odrski pomanjkljivosti in premajhnosti pa je treba poudariti, da je bila scenerija za Vero in nevero dobro premišljena in do zadnjega preračunana, da je izrabila vse, kar se le na tem odru iztisniti dá. Tako scenerija ni motila uprizoritve, žal pa ji tudi ni mogla zagledno pripomoči in ji dati tistega svojstvenega pečata, ki bi ga na drugačnem odru lahko.

Še bolj nesrečno vprašanje v Frančiškanski dvorani pa je vprašanje občinstva. Če kje, je tu jasno vidna vsa škoda, ki jo imajo ljudje od plitevega sporeda nekaterih diletantskih odrov. Občinstvo je bilo pri obeh predstavah Vere in nevere očitno razočarano, saj je zlasti mlajše gledalstvo vsak hip pričakovalo z odra samih šal in neslanosti, ki naj bi dale povod za smeh in režanje! Da, režanje! Nekateri odri vidijo v tem režanju edini namen in cilj svojega udeleževanja, s tem svojim pojmovanjem pa škodujejo drugim prizadevenjšim in resnejšim ustanovam, ki ne morejo zlepa najti stikov s tako zdemoralizirano publiko.

Še enkrat z vso resnostjo opominjamo vsa društva, ki imajo v svojih pravilih tudi odstavek o igralskem udeleževanju, naj si voditelji tega igranja temeljito izprašajo vest, v koliko je njihovo delovanje ljudstvu res v prid in pravo prosveto, ki temelji na dušni omiki in izobrazbi srca, ne pa na bedastem smehu. Res je, tudi odpočiti se je treba po napornem delu in vsakdanjih skrbih, toda ta odpočitek mora biti plemenit, vreden človeškega dostojanstva, posebno pa še vreden dela, ki ga opravlja prosvetno društvo pri vršenju svojega prelepega poslanstva.

Nudimo ljudem res plemenite zabave, dvigajmo jih, pomagajmo jim v vsakdanjih težavah, ne prebujajmo pa v njih samo telesnih občutkov, samo živalskih instinktov, kar je le prerad edini namen vseh bedastih »burke«, ki so med njimi zares dobre tako na redko nasejane, da dobiš eno samo dobro komaj na sto slabih.

Prav to razplemeniteno gledalstvo pa naj bo »Ljudskemu odru« še posebej v spodbudo, da bo svoje delovanje čimbolj razgibal in ga vsega usmeril res v pravo prosvetno delo, ki bo prekrvasilo ljudi s človeka dostojnim pojmovanjem umetnosti in odrskega udeleževanja. Prvi korak »Ljudskega odra« v svet nam očitno priča, da je na pravi poti. —om—